

POVEZANOST PODUZETIH MJERA SOCIJALNE ZAŠTITE PREMA MALOLJETNICIMA UKLJUČENIM U ODGOJNU MJERU POJAČANA BRIGA I NADZOR I STUPNJA USPJEŠNOSTI MJERE

Nivex Koller—Trbović

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Božo Žaja

Republički zavod za socijalni
rad Zagreb

Originalni znanstveni članak
UDK: 376.58

SAŽETAK

U svrhu sagledavanja povezanosti socijalnozaštitnih intervencija koje su poduzimane prema maloljetnicima i njihovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor i stupnja uspješnosti mjere, analizirana su dva skupa varijabli.

Uzorak je sačinjavalo 153 maloljetnika kojima je sud u Zagrebu u periodu od 1. 10. 1982. do 15. 1. 1985. godine izrekao odgojnu mjeru pojačana briga i nadzor. Ispitanici su slučajnim izborom podijeljeni u eksperimentalnu grupu (program provođenja mjere i praćenje vršio sud) i kontrolnu grupu (program provođenja mjere donosio centar za socijalni rad).

Dobiveni rezultati pokazuju da se u prostoru socijalnozaštitnih intervencija eksperimentalna i kontrolna grupa ne razlikuju značajno, te se zaključuje da je bolja uspješnost mjere u eksperimentalnoj grupi, u prvoj i drugoj godini rada, posljedica programa rada na provođenju odgojne mjere, donesenog i evaluiranog na razini suda.

1. UVOD

Pri analiziranju uspješnosti socijalnozaštitnih intervencija moguća je naznaka — poput Marxove objekcije o engleskom tvorničkom zakonodavstvu — prema kojoj je sva socijalna zaštita "reakcija društva na sirovi oblik njegova procesa proizvodnje".¹ U tom kontekstu, naime, svaki društveno—ekonomski sistem proizvodi odgovarajuću varijantu socijalne zaštite, kao reakciju na bar neke od negativnih i destabilizirajućih posljedica vlastitog procesa proizvodnje.

Stoga u području socijalne zaštite može se razaznavati i stanovita njezina konzervativna orijentacija, koju je moguće zamjećivati kao održavanje postojećeg društveno—ekonomskog sistema ublažavanjem njegovih negativnosti. Međutim, upravo tim stalnim bavljenjem nehumanim i za ljudskost čovjeka destruktivnim efektima određenog procesa proizvodnje, djelatnost socijalne zaštite svojim interveniranjem istodobno i neprestano na njih upozorava, te objektivno postaje značajna snaga društvene kritike.

¹Marx, K.: Kapital, Kultura, Zagreb, 1947, I. svezak, str. 417.

Tipičan dijapazon intervencija institucija sistema socijalne zaštite u jednom društvu kreće se od suzbijanja negativno ocijenjenog "društveno problematičnog" ponašanja, preko pokušaja regulacije, različitih oblika direktne pomoći, napora u cilju individualne resocijalizacije i/ili rehabilitacije, do vraćanja u "normalnost" i sisteme preventivnih mjera.

Naznačeno ukazuje na neposrednu uvjetovanost efekata socijalne zaštite od općih akcijskih sposobnosti društvene zajednice za usklađene socio—ekonomske transformacije. Dakle, okružje praktičnog reflektiranja pojma društvenih promjena može se smatrati onim najopćenitijim izvorom socijalnog (i ekonomskog) pritiska, koji izaziva ne samo tzv. marginalne nego i univerzalne probleme.

Iz tih i takvih uzroka i socijalna zaštita kao integralni činilac socijalne politike morat će se pokazati vrijednom ideala "jedne politike koja je usmjerena na kontinuiranu reformu društva s ciljem eliminiranja slabosti pojedinaca i grupa u tom društvu".²

Naime, "kakva god budućnost bila, promjene će ostati jedna od njezinih najistaknutitijih crta — promjene, barem za neko vrijeme, s tendencijom ubrzavanja tempa mijenjanja".³

Upravo akcentirano ishodišno obilježje društveno—ekonomskih odnosa, determinirano procesima proizvodnje i promjenama tih procesa, praćeno je djelovanjem i određenih sistema socijalne sigurnosti. Suvremeni sistemi socijalne sigurnosti pretežno su utemeljeni u primjeni svih osnovnih metoda društvenih intervencija, koje su se u toku povijesnog razvoja pokazale racionalnim i djelotvornim. Moguće je — shematski

— razlikovati 4 grupe metoda socijalne sigurnosti:

1. metode pomoći,
2. metode osiguranja socijalnih rizika,
3. metode garantiranja socijalnih prava i
4. metode samozaštitnih društvenih grupa i zajednica na načelima samodovoljnosti, te uzajamnosti i solidarnosti njihovih pripadnika.

Priroda ovoga rada ne nalaže podrobnije komentiranje svih spomenutih metoda, ali koncizan osvrt na metodu pomoći — čini se nezaobilaznim. Riječ je, naime, o metodi koja je u predindustrijskoj i ranim fazama industrijskog društva bila dominantna, a danas je samo dopunska i korektivna, mada ne i zanemariva. Ta metoda egzistira kao skup društvenih intervencija u svim suvremenim zajednicama, bilo putem karitativne, bilo humanitarne pomoći ili u različitim oblicima socijalne pomoći. Prateći i prilagođavajući se mijenama ljudskih potreba, metoda pomoći sve više izlazi iz klasičnog zaštitništva i poprima obilježja dopune ili korektiva, kada se rješavanje problema ne postiže materijalnim davanjima nego upornim socijalnim, odgojnim i drugim radom. Stoga ta metoda i danas ima masovnu primjenu i rastuće značenje, a posebice u perspektivi njezina integriranja s metodama samozaštite društvenih grupa i zajednica na načelima uzajamnosti, solidarnosti i socijalističkog humanizma.

Socijalna zaštita, kao jedna od metoda društvenih intervencija, tradicionalno se poistovjećuje s metodom pomoći, a ponajčešće s onim njezinim pojavnim oblicima u kojima se kao nosilac pomoći javlja država, odnosno lokalni organi vlasti.

² Ponsioen, J.A.: General Theory of Social Welfare Policy, Gravenhage, 1962, str. 18.

³ Pusić, E.: Socijalna zaštita u SRH, JUMENA, Zagreb, 1984, str. 25.

Danas, u uvjetima interesnog policen-trizma, pojam socijalne zaštite proširuje se i obuhvaća totalitet pojavnih oblika primjene metoda pomoći u području socijalne sigurnosti, pri čemu valja imati u vidu da su se te metode znatno promijenile u odnosu na njihov klasični karakter i sadržaj.

Na tragu iznijetih natuknica neizbježno je kritički sagledavati kako suvremeni nam socio—ekonomski prostor tako i oružje aktualnih mjera i intervencija koje provodi djelatnost socijalne zaštite, bilo samostalno, bilo u relaciji s drugim društvenim subjektima. Razvojna, pak, i druga proturječja vladajućih društveno—ekonomskih odnosa i procesa proizvodnje, nedvojbeno se intenzivno i s posebnim manifestnim specifikumima najdirektnije iskazuju na ponašanje dijela populacije mladih, kod čega posebna društvena i sociopedagoška važnost pripada kontinuumu socijalno—antisocijalno. Naše je društvo, naime, sučeno s promjenama i problemima koji brzinom, veličinom, pa i drastičnošću, nadilaze prethodno razdoblje. Nestajanje i razaranje primarnih društvenih grupa, te slabljenje njihove socijalno—odgojne uloge, dokidanje tradicionalnih vrednota, brojne negativne značajke tekućeg perioda ekonomske oskudice sa širenjem praga siromaštva, kao izraza posvemašnje društvene krize, neslućeni utjecaj mass — media i masovne kulture bez afirmativnog programa itd. neposredno se i s nepovoljnim reperkusijama odražava na socijalizaciju, kod čega dio mladih pokatkad usvaja asocijalna i antisocijalna ponašanja.

U našem sistemu socijalne sigurnosti djelatnost socijalne zaštite je predstavnik društvene zajednice koji je zakonski obvezan i ovlašten da sanira različite vidove poremećaja u ponašanju djece i maloljetnika. Pritom, društvena se i stručna pažnja primarno usmjerava na tzv. rizike delinkvencije, dakle na situacije i poremećaje koji prethode, prate ili slijede vršenje krivičnih djela.

Stručne postupke koji mogu odgovoriti na te zahtjeve nalazimo u područjima socijalnog i odgojnog rada, što najbolje dokazuju uža određenja tih djelatnosti.

“Socijalni rad je vještina pružanja mnogostrane pomoći u vezi s individualnim, grupnim i društvenim potrebama uz primjenu znanstvene metode u pomaganju ljudima da oni sami sebe pomognu.”⁴

Odgoj je “proces odgajaničkovih mijenjanja, razvijanja njegovih psihofizičkih snaga i sposobnosti pod odgojnim utjecajima odgajatelja i društva”.⁵

Problematika društveno neprihvatljiva ponašanja mladih, pa u tom okviru i delinkventno ponašanje djece i maloljetnika, izuzetno je značajan sadržaj djelovanja organa starateljstva, odnosno centara za socijalni rad. Zadaci centara za socijalni rad u odnosu na učiniocce krivičnih djela čine grupu poslova s najizraženijim stupnjem obveznosti i prioriteta.

Primjenjujući krivičnopravne, porodičnopravne i socijalnozaštitne intervencije, centar za socijalni rad je predstavnik društvenog interesa na sprečavanju i suzbijanju poremećaja u ponašanju djece i maloljetnika.

⁴Stroup, H.W.: Social Work an Introduction to the Field, American Book Company, New York, 1954, str. 1.

⁵Enciklopedijski rječnik pedagogije, Matica hrvatska, Zagreb, 1963, str. 584.

Uz provođenje krivičnih sankcija centar je dužan sanirati poremećaje u ponašanju koji nemaju karakter krivičnog djela, te intervenirati u situacijama odgojne ugroženosti koje mogu generirati poremećeno (uključujući i delinkventno) ponašanje. To su dužnosti i ovlaštenja organa starateljstva u svrhu zaštite djece i maloljetnika, stalni nadzor nad izvršavanjem roditeljskog prava, oduzimanje djeteta i povjeravanje na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi, ako su roditelji u većoj mjeri zapustili podizanje djece i zanemarili odgoj, upućivanje djeteta kod kojeg je došlo do poremećaja u ponašanju u odgojnu ustanovu, pokretanje postupka za lišenje roditeljskog prava, zaštita imovinskih interesa djeteta, te drugi vidovi stručnog rada, kako bi se pomoglo maloljetnoj osobi i njegovoj porodici da se poremećaji saniraju i pravovremeno suzbijaju, spriječi njihovo produbljivanje, odnosno da se pravovremeno saniraju sve nepovoljne okolnosti koje bi ih mogle generirati.

Očitim se ukazuje da je kvalitet porodice i porodičnih odnosa faktor prvog reda kod donošenja odluke o primjeni intervencija. Odluka, pak, o vrsti intervencija ovisit će o vrsti i intenzitetu propusta i pogrešaka u odgoju, te posljedicama tih propusta na psihofizički razvoj djeteta, odnosno maloljetnika.

Socijalnozaštitne intervencije moguće je uvjetno podijeliti na one koje se temelje na: a) zadržavanju djeteta u porodici i b) izdvajanju iz porodice.

Kod skupine intervencija koje uključuju zadržavanje djeteta u porodici radi se o: a) saniranju objektivnih okolnosti (materijalna pomoć, pomoć u školovanju, pronalazjenje zaposlenja, zaštita prava i interesa i dr.) i b) neposrednom radu s roditeljima i drugim članovima porodice (pomoć u

savladavanju odgojnih poteškoća, saniranje odnosa između članova porodice i dr.). Bez obzira na vrstu intervencije cilj je pomoći porodici da samostalno ili uz povremenu pomoć sama ostvaruje odgojnu funkciju.

Programi intervencija kojima se smjera k saniranju porodičnih prilika nužno se temelje na specifičnim značajkama porodičnih situacija za koje je poznato da djeluju ili mogu djelovati kriminogeno u procesu nastajanja poremećaja u ponašanju. S obzirom da se nerijetko radi o sredinama niskog socio—ekonomskog statusa i/ili onima koji iz drugih razloga ugrožavaju odgoj djece, prioritetan je zadatak rješavanje niza konkretnih životnih problema.

Smisao tih intervencija može biti upozorenje roditelja na određeno nepoželjno ponašanje djeteta i nedostatke u odgoju, ali i dužnost da se pomogne roditeljima kako bi dijete mogli ispravno odgajati.

Intervencije kojima se izvršava izdvajanje iz porodice temelje se na pretpostavci da porodica ne može — zbog zanemarivanja brige i odgoja i/ili poremećenog ponašanja djeteta (koje je takve prirode i intenziteta da njegov pravilan odgoj nije moguć bez pomoći posebno educiranih stručnjaka) — ostvarivati odgojnu funkciju, te je potrebno povremeno ili trajno izdvajanje djeteta, odnosno maloljetnika.

Izrazito patološke okolnosti u porodici zahtijevaju izradu programa zaštite, brige i odgoja izvan prirodne sredine. No, takva se odluka ne može donijeti naprečac i nestručno. Tek ukoliko se korektnim postupkom utvrdi da stvarno nema mogućnosti saniranja obiteljske situacije, dijete valja izdvojiti i smjestiti ga u drugu porodicu ili dječji dom, ako saniranje poremećaja u ponašanju ne zahtijeva specifične sadržaje i metode u procesu odgoja, koje mogu

primijeniti samo posebno educirani stručnjaci. Ukoliko je poremećeno ponašanje takve prirode i intenziteta da porodica ne može izvršavati odgojne funkcije, u obzir dolazi smještaj u odgojnu ustanovu.

Inzistiranje na modelu porodičnog odgoja, čak i u slučajevima blažih poremećaja ponašanja, proizlazi iz statusne pozicije porodice kao jedne od temeljnih društvenih institucija. Većina ljudi se odgaja u porodici i stoga je logično nastojanje da se i odgojno ugroženu djecu i onu s poremećajima ponašanja smjesti u drugu obitelj ako nemaju vlastite obitelji ili je nesposobna da ih odgaja. Život u drugoj porodici (porodici hranitelja) smatra se "trenin-gom" za roditeljstvo. To je od naročitog značenja u suvremenosti kada struktura djece, koju treba izdvojiti i odgajati, postaje sve "složenija"; to su pojedinci koji su iskusili najveći stupanj obiteljske patologije, grubo zanemarivani, s teškim emocionalnim oštećenjima i često s izraženim poremećajima u ponašanju.

Logika je odgoja u drugoj porodici da se prekine lanac pogrešaka u funkcioniranju vlastite obitelji. Stavovi, postupci i vještine hranitelja trebale bi dopuniti roditeljsko ponašanje i odgovornost pojedinca u kasnijem životnom razdoblju. U tom smislu dom hranitelja je primjereniji za odgojno ugroženu djecu s blažim poremećajima ponašanja od drugih socijalnozaštitnih intervencija, koje sadrže više artifičnosti u odnosu na prirodnu obiteljsku sredinu. Mora se, međutim, naglasiti da su neriješena statusna pozicija hranitelja i nedostatna materijalna sredstva glavni razlog stagnacije u primjeni tog oblika zaštite. Time se, nažalost, smanjuju životne šanse velikom broju djece i mladih iz te skupine.

Iako hraniteljstvo kao sistem treba i nadalje stimulirati, valja naglasiti da se tim oblikom rada ne mogu riješiti svi problemi i zadovoljiti potrebe djece i maloljetnika s najtežim poremećajima ponašanja. Oni se, najčešće, posebice ako porodica nije sposobna da ih i uz stručnu pomoć odgaja, moraju upućivati u odgojne institucije.

Sa stajališta ostvarenja ciljeva ovog rada, polazi se od činjenice da je saniranje poremećaja u ponašanju locirano u djelatnosti socijalne zaštite i pravosuđa.

Kada se radi o učiniocima krivičnih djela (maloljetni delinkventi), u fazi donošenja odluke o intervencijama dominantna je uloga tužilaštava i sudova koji, uz suradnju centara za socijalni rad, izriču odgojne mjere (krivične sankcije).

Sažeto navodeći, maloljetnim učiniocima krivičnih djela mogu se izreći:

- a) disciplinske mjere: sudski ukor ili upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike
- b) mjere pojačanog nadzora: pojačana briga i nadzor, te pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi
- c) zavodske mjere: upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u dom za preodgoj i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu
- d) kazna maloljetničkog zatvora i određene mjere sigurnosti.

Provođenje odgojnih mjera, osim upućivanja u dom za preodgoj, kazne maloljetničkog zatvora i mjera sigurnosti, u nadležnosti je djelatnosti socijalne zaštite, ponajprije centara za socijalni rad, uz nadzor suda koji mjere izriče. Kada se radi o djeci mlađoj od 14 godina koja nisu krivično odgovorna i ne mogu im se izreći krivične sankcije, dužni su intervenirati centri za socijalni rad primjenjujući odredbe Zakona

o socijalnoj zaštiti i Zakona o braku i porodičnim odnosima.⁶

U okviru skupine socijalnozaštitnih intervencija koje se temelje na zadržavanju maloljetnika u porodici, naročito značajno mjesto pripada upravo odgojnoj mjeri pojačane brige i nadzora.

Uvjerenje o velikim mogućnostima koje pruža ta odgojna mjera na planu odgoja i preodgoja maloljetnih delinkvenata dobro ilustriraju podaci da se pojačana briga i nadzor posljednjih godina u SRH izriče gotovo trećini maloljetnika kojima su odgojne mjere izrečene. Primjerice, u 1986. godini na području SRH izvršavane su ukupno 1944 odgojne mjere pojačane brige i nadzora, što je za 5,20% više nego u 1985. godini.⁷ U 1986. godini započeto je s izvršavanjem te odgojne mjere prema 590 maloljetnika, što iznosi 30,35% od ukupno izvršavanih mjera. Razumije se, većem ili manjem broju izrečenih odgojnih mjera pojačane brige i nadzora doprinijeli su, između ostalog, i centri za socijalni rad time što su, imajući u vidu svoje kadrovske, organizacijske, materijalne i druge potencijale, češće ili ređe predlagali sudu da maloljetnicima izrekne tu mjeru.

Kako su cilj i zadaci ovog rada pobliže usmjereni na parcijalni problem povezanosti poduzetih mjera socijalne zaštite prema maloljetnicima uključenim u odgojnu mjeru pojačana briga i nadzor te na utvrđivanje stupnja uspješnosti mjere, u ovoj će prigodi izostati analiziranje specifičnih sociopedagoških aspekata provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor, odnosno

prikaz propisa i prakse pojačane brige i nadzora u SR Hrvatskoj.

Koncipirajući, pak, istraživački okvir, preferirana je potreba osvrta na neke studije i rezultate znanstvenih projekata iz sfere materije koju razmatramo. Međutim, budući da smo pozornost obratili samo onim istraživanjima za koja se može ocijeniti da su komparabilna te provedena efikasnim multivarijantnim postupcima, tj. postupcima koji mogu podnijeti temeljitu metodološku kritiku (zbog čega smo zanemarili analize koje su učinjene nepsihometrijskim procedurama), konstatirali smo relativno oskudan interes istraživača na temu koju problematiziramo.

Rezultati više istraživanja provedenih kod nas u posljednjih 15-ak godina (Dobrenić, T. i dr., 1975, Jašović, Ž., 1971. i 1978, Todorović, M. i dr., 1970, Bašić, J., 1977) pripisuju okolnostima porodičnog života značajan udio u pojavi poremećaja u ponašanju, odnosno pojavi kriminalnog ponašanja mladih.

Nažalost, analiziranje socijalnozaštitnih intervencija službi socijalne zaštite gotovo nikada se nije poduzimalo u interakciji s karakteristikama stvarnih porodičnih prilika djece i maloljetnika. Takva izučavanja dobivaju izuzetnu važnost zbog sve većeg društvenog nastojanja da se odgoj i preodgoj maloljetnih delinkvenata odvija pretežno u njihovoj primarnoj socijalnoj okolini.

Stoga, sa stajališta problema ovoga rada s obzirom na teorijsko—metodološki okvir, osnovne rezultate istraživanja i njihovo aplikacijsko značenje za društvenu praksu,

⁶Ujević, H., Bujanović, R., Jambrović, Z.: Analiza primjene Zakona o braku i porodičnim odnosima u SR Hrvatskoj, Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb, 1986, u tisku.

⁷Petran, Dj.: Informacija o izvršenju odgojne mjere pojačane briga i nadzor u 1986. godini, Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb, 1987.

moguće je smatrati poticajnim netom završeni projekt M. Singer i suradnika⁸. Ovim se istraživanjem, naime, izučavanje odnosa između socijalnozaštitnih intervencija i porodičnih prilika maloljetnih delinkvenata temelji na empirijskim podacima i njihovim relacijama. Iz obilja rezultata najmarkantniji su zaključci prema kojima služba socijalne zaštite, unatoč dobro razrađenim koncepcijskim rješenjima i normativnim regulativima, primjenjuje premali broj i preuski dijapazon mogućih intervencija, čak i na razini zadovoljavanja osnovnih životnih potreba porodice i maloljetnika. Nadalje, evidentna je potreba radikalnijeg zaokreta k preventivnim aktivnostima, što znači usmjerenost k tzv. rizicima delinkvencije, imajući u vidu da kriminogeni utjecaji porodice — bez obzira na to u kojoj mjeri izvire iz nje kao socijalne grupe — nisu i ne mogu biti isključivo zadatak socijalne zaštite. Za potpunije zadovoljavanje potreba porodice i maloljetnika nužna je šira društvena pomoć, što ujedno obavezuje i službu socijalne zaštite da, s jedne strane, intenzivira suradnju sa svim činiteljima opće društvene brige o djeci i omladini, te da, s druge strane, prioritetno osigurava adekvatan timski rad i permanentnu stručnu edukaciju, kao i analitičku i istraživačku provjeru brojnih socijalnozaštitnih intervencija, metoda i sadržaja socijalnog, odgojnog i drugog stručnog rada za iznalaženje što efikasnijih načina suzbijanja i sprečavanja poremećaja u ponašanju, prisutnih kod jednog dijela mlade generacije.

Uvažavajući vremensku distancu u osvrtnu na rezultate provedenih istraživanja,

nužno je podsjetiti na rad B. Skaberne i K. Vodopivec.⁹

Provjeravajući uspješnost odgojne mjere pojačanog nadzora autori diferenciraju maloljetnike koji su imali sređenije porodične prilike, koji su imali blaži stupanj poremećenog ponašanja, koji su prema voditelju odgojne mjere imali pozitivniji odnos i primali njegove savjete, te su i sami pokazali više smisla za red i disciplinu i bili aktivno zainteresirani za sport i druge individualne hobije. Uspjeh je u tim slučajevima postignut uprkos činjenici da se s tim maloljetnicima radilo manje intenzivno nego s maloljetnicima kod kojih uspjeh te odgojne mjere nije bio postignut.

M. Singer, V. Kovačević i K. Momirović (1974) analizirali su stupanj slaganja centara za socijalni rad kao predlagača odgojne mjere, prijedloga javnog tužilaštva i konačnih odluka sudova za maloljetnike i utvrdili su vrlo visok stupanj toga slaganja iz čega proizlazi zaključak da služba socijalne zaštite sama sebe obavezuje spram maloljetnika prema kojima će provoditi odgojnu mjeru pojačana briga i nadzor. Međutim, opći je zaključak da, i pored relativno bogatog iskustva u primjeni pojačane brige i nadzora i progresivne zakonske regulative, nema osnova punom zadovoljstvu rezultatima što ih u tretmanu maloljetnih delinkvenata ostvarujemo tom odgojnom mjerom, i to nezavisno od činjenice da su ti rezultati znatno iznad efekata koje se pripisuje bilo kojem obliku institucionalnog tretmana. Izrečeno predstavlja logički okvir na kojem se temelji uvjerenje o neophodnosti sve većeg i smišljenijeg angažiranja u cjelovitijem

⁸Singer, M. i dr.: Porodične prilike maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj u relaciji sa socijalnozaštitnim intervencijama, SRCE — Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb, 1986.

⁹Skaberne, B. i Vodopivec, K.: Istraživanje pojačanog nadzora organa starateljstva, Savjetovanje o pojačanom nadzoru organa starateljstva, Republički zavod za socijalni rad, SRH, Krapinske Toplice, 1969, str. 158.

koncipiranju i razrađivanju svih elemenata pojačane brige i nadzora u sistemu socijalne zaštite.

2. CILJI I METODE RADA

Cilj ovog rada je utvrđivanje razlika u efikasnosti tretmana ostvarenog provođenjem odgojne mjere pojačane briga i nadzor u odnosu na ranije poduzete socijalnozaštitne intervencije prema maloljetnicima i njihovim porodicama.

Uzorak ispitanika sačinjavala su 153 maloljetnika, kojima je u periodu od 1. 10. 1982. do 15. 1. 1985. godine od strane Općinskog ili Okružnog suda u Zagrebu izrečena odgojna mjera pojačane brige i nadzora.

Uzorak je slučajnim izborom podijeljen na eksperimentalnu i kontrolnu grupu koje su se međusobno razlikovale u tome što

je kod eksperimentalne grupe program rada na provođenju odgojne mjere donosio sud i preuzeo obavezu permanentnog praćenja realizacije tog programa, dok je kod kontrolne grupe program rada za provođenje odgojne mjere razmatran i donesen na razini centra za socijalni rad. Istraživanje je, do sada, vršeno u dvije vremenske točke: kraj prve godine rada na provođenju mjere i kraj druge godine. U prvoj godini eksperimentalnu grupu je sačinjavalo 69, a kontrolnu 84 maloljetnika, a u drugoj godini uzorak ispitanika eksperimentalne grupe sačinjavalo je 24, a kontrolne 63 maloljetnika.

Uzorak varijabli sastoji se od dvije grupe varijabli izdvojenih iz Anketnog lista za maloljetnike, te Sintetičkog anketnog lista — kraj I godine rada i iz Sintetičkog anketnog lista — kraj II godine, kako slijedi za prvu grupu varijabli.

Kriterijske varijable

Šifra varijable

1. Kako je, po mišljenju voditelja, maloljetnik u prvom kontaktu s voditeljem prihvatio voditelja

PRIHVO (PG, DG)

1. iskreno je prihvatio voditelja
2. prihvatio je voditelja "jer mora"
3. bio je indiferentan
4. odbijao je suradnju

2. Kako nakon godine dana rada na provođenju odgojne mjere ocjenjujete uspješnost mjere

USPJPG (DG)

1. mjera je izuzetno neuspješna
2. mjera je neuspješnija nego kod većine ostalih maloljetnika prema kojima je primijenjena odgojna mjera pojačane brige i nadzora
3. mjera je uspješna kao i kod većine ostalih maloljetnika prema kojima je primijenjena odgojna mjera pojačane brige i nadzora
4. mjera je uspješnija nego kod većine ostalih maloljetnika prema kojima je primijenjena odgojna mjera pojačane brige i nadzora
5. mjera je izuzetno uspješna

3. Da li je u proteklom periodu maloljetnik upućivan u disciplinski centar za maloljetnike zbog neizvršavanja posebnih obaveza uz mjeru pojačane brige i nadzora
1. DA
2. NE
DCPG (DG)
4. Da li se i nadalje provodi odgojna mjera pojačana briga i nadzor (varijabla za kontrolnu grupu). Što je povodom odgojne mjere odlučeno na drugom kontrolnom ročištu (varijabla za eksperimentalnu grupu)
1. zamijenjena je "težom"
2. nastavlja se rad na provođenju mjere
3. mjera je obustavljena
ODLUPG (DG)

Drugu grupu varijabli (prediktori) sačinjava 13 varijabli o poduzetim socijalnozaštitnim intervencijama prema maloljetniku i njegovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor. To su ove varijable:

1. Socijalnozaštitne intervencije prema maloljetniku
1. DA
2. NE
SOCMAL
2. Socijalnozaštitne intervencije prema porodici
1. DA
2. NE
SOCPOR
3. Evidentiranost porodice u službi socijalne zaštite
1. DA
2. NE
EVIPOR
4. Vrijeme prve evidencije
1. prije više od tri godine
2. prije tri godine
3. prije jedne godine
4. u godini prijave
5. nije bilo
VRIJEM
5. Maloljetnik liječen
1. DA
2. NE
MALLIJ
6. Maloljetnik opserviran ambulantno
1. DA
2. NE
AMBOPS

7. Maloljetnik opserviran stacionarno	STAOPS
1. DA	
2. NE	
8. Smještaj u prihvatilište, ali ne zbog opservacije	SMJEPR
1. DA	
2. NE	
9. Smještaj u zavod ili dječji dom	SMJEZA
1. DA	
2. NE	
10. Pomoć maloljetniku pri zapošljavanju	POMZAP
1. DA	
2. NE	
11. Pomoć porodici ili drugim članovima pri zapošljavanju	POMDRU
1. DA	
2. NE	
12. Materijalna pomoć porodici	MATPOM
1. pružena stalna pomoć	
2. pružena višekratna pomoć	
3. pružena jednokratna pomoć	
4. nije pružena	
13. Intenzitet socijalnozaštitne intervencije	INTSOC
1. bilo pet ili više intervencija	
2. bile četiri intervencije	
3. bile tri intervencije	
4. bile dvije intervencije	
5. bila jedna intervencija	
6. nije bilo intervencije	

Dobiveni podaci obrađeni su u Sveučilišnom računskom centru (SRCE) u Zagrebu po programu QCCR (kanonička analiza kovarijanci), čiji su autori Momirović, Dobrić, Karaman (1983). Tim programom vrši se komparacija rezultata dobivenih metodama koje maksimiziraju korelacije s rezultatima, dobivenim metodama koje maksimiziraju kovarijance (prediktorskih i kriterijskih varijabli, odnosno dva skupa varijabli).

3. REZULTATI I INTERPRETACIJA

Kvazikanoničkom korelacijskom analizom utvrđeni su odnosi sistema indikatora uspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor i sistema indikatora socijalnozaštitnih intervencija za eksperimentalnu i za kontrolnu grupu u prvoj i drugoj vremenskoj točki mjerenja.

Tablicom 1 prikazane su kovarijance i korelacije između kvazikanoničkih faktora prvog i drugog skupa varijabli (za svaku grupu posebno).

Tablica 1

Kvazikanoničke kovarijance i korelacije između skupova 1 i 2

E ₁ FAC ₁₁	.69	.33
K ₁ FAC ₁₁	.58	.44
FAC ₂₂	.52	.24
E ₂ FAC ₁₁	1.63	.59
K ₂ FAC ₁₁	1.04	.41

Rezultati ukazuju na relativno nisku, odnosno nižu povezanost između promatranih skupova varijabli, iako statistički značajnu, što možemo tumačiti činjenicom da socijalnozaštitne intervencije koje se poduzimaju prema maloljetniku i njegovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor predstavljaju samo jedan mali segment prostora značajnog za uspješnost, odnosno neuspješnost tretmana, pa i ne bi trebalo očekivati značajno veće korelacije tih dvaju subprostora.

U tablici 2 prikazani su kvazikanonički faktorski sklop i struktura varijabli za procjenu efikasnosti tretmana odgojnom mje-

rom pojačana briga i nadzor (za eksperimentalnu i kontrolnu grupu u prvoj i drugoj godini).

Jedini kvazikanonički faktor u prostoru kriterijskih varijabli u eksperimentalnoj grupi na kraju prve godine rada na provođenju odgojne mjere pojačana briga i nadzor ukazuje na uspješnost tretmana povoljnom procjenom uspješnosti odgojne mjere, odlukom suda o ukidanju odgojne mjere i donekle dobrom prihvaćenosti voditelja odgojne mjere od strane maloljetnika.

U kontrolnoj grupi prve godine izolirana su dva kvazikanonička faktora u prostoru kriterijskih varijabli. Kvazikanonički faktor 1 ukazuje na osrednje prihvaćanje voditelja odgojne mjere od strane maloljetnika i osrednju uspješnost mjere, te na značajno učešće neizricanja odgojne mjere upućivanja u disciplinski centar. Taj faktor mogli bismo definirati kao osrednju uspješnost tretmana. Drugi kvazikanonički faktor u prostoru kriterijskih varijabli donekle ukazuje na uspješnost tretmana većom tendencijom obustava odgojne mjere i donekle povoljnom procjenom uspješnosti odgojne mjere.

Kvazikanonički faktor u prostoru kriterijskih varijabli za eksperimentalnu grupu na kraju druge godine provođenja mjere možemo definirati kao uspješnost tretma-

Tablica 2

Kvazikanonički faktorski sklop (A), struktura (F) i korelacije faktora – skup 1

	FAC ₁ (A=F)E ₁	FAC ₁ (A=F)K ₁	FAC ₂ (A=F)K ₁	FAC ₁ (A=F)E ₂	FAC ₁ (A=F)K ₂
PRIHPG (DG)	-.52	-.65	-.71	-.26	-.41
USPJPG (DG)	.92	.56	.70	.63	.75
DCPG (DG)	.17	.86	.77	-.38	-.18
ODLUPG (DG)	.89	-.19	-.01	.80	.76

FAC 12 = .03

na. Značajne su one kategorije varijabli koje ukazuju na povoljnu procjenu uspješnosti odgojne mjere, na dobru prihvaćenost voditelja mjere od strane maloljetnika i na odluku suda o ukidanju odgojne mjere.

U kontrolnoj grupi na kraju druge godine tretmana u prostoru kriterijskih varijabli izoliran je, također, jedan kvazikanonički faktor. Od strane voditelja mjera je procijenjena kao uspješna, maloljetnici – uglavnom – dobro prihvaćaju voditelja mjere, a odluka suda je, donekle, usmjerena prema ukidanju odgojne mjere, pa se i taj faktor može definirati kao uspješan, odnosno donekle uspješan.

Kvazikanonički faktori izdvojeni u prostoru efikasnosti tretmana (kriterijske varijable), generalno gledano, upućuju na veću uspješnost odgojne mjere pojačana briga i nadzor u eksperimentalnoj grupi, kako na kraju prve, tako i na kraju druge godine provođenja odgojne mjere. U tim grupama nalazimo prilično čistu situaciju, gdje kvazikanonički faktori ukazuju na uspješ-

nost mjere u 3 kriterijske varijable: prihvaćanje voditelja, uspješnost mjere i ukidanje odgojne mjere. U kontrolnoj grupi, naročito na kraju prve, ali i na kraju druge godine tretmana, rezultati nisu toliko ujednačeni, pa u tim grupama također nalazimo određenu uspješnost mjere, ali djelomičnu i osrednju, koja je izražena samo u nekim od kriterijskih varijabli.

Kvazikanonički faktorski sklop i struktura varijabli socijalnozaštitnih intervencija primijenjenih prema maloljetniku i njegovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor prikazani su u tablici 3 – za svaku grupu posebno.

U prostoru socijalnozaštitnih intervencija za eksperimentalnu grupu – na kraju prve godine tretmana – izoliran je jedan kvazikanonički faktor. Taj se faktor može definirati kao odsutnost socijalnozaštitnih intervencija prema maloljetniku i njegovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor. Indikatori za to nalaze se u manjem broju i intenzitetu poduzetih intervencija, što naročito dolazi do iz-

Tablica 3

Kvazikanonički faktorski sklop (A), struktura (F) i korelacije faktora – skup 2

	$FAC_1(A=F)E_1$	$FAC_1(A \neq F)K_1$	$FAC_2(A \neq F)K_1$	$FAC_1(A=F)E_2$	$FAC_1(A=F)K_2$		
SOCMAL	.80	-.22	-.23	.81	.81	.67	.69
SOCPOR	.69	-.13	-.11	.83	.83	—	.78
EVIPOR	.67	-.17	-.15	.79	.78	.80	.71
VRIJEM	.70	-.15	-.12	.74	.74	.87	.71
MALLIJ	.47	.13	.14	.18	.18	.79	.29
AMBOPS	.39	.51	.52	.36	.38	.07	.36
STAOPS	.41	.67	.68	.31	.33	.54	.44
SMJEPR	.23	.24	.26	.59	.60	-.12	.68
SMJEZA	.43	.51	.52	.29	.30	—	.49
POMZAP	.15	.11	.12	.43	.43	.50	.56
POMDRU	.33	-.02	-.00	.63	.63	.64	.65
MATPOM	.56	-.02	.01	.82	.82	.44	.75
INTSOC	.81	-.20	-.18	.83	.83	.72	.75

ražaja u varijablama: intenzitet socijalno-zaštitnih intervencija, poduzimanje socijalno-zaštitnih intervencija prema maloljetniku i podaci o evidentiranosti porodice i vrijeme prve evidencije.

Takvi rezultati upućuju na konstataciju da je uspješnost tretmana veća kod onih maloljetnika kod kojih prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor uglavnom nisu bile poduzimane različite socijalno-zaštitne mjere, kao niti prema njihovim porodicama. Iz toga, naravno, ne slijedi zaključak da poduzimanje intervencija od strane službe socijalne zaštite uvjetuje slabiji uspjeh tretmana maloljetnika uključenih u odgojnu mjeru pojačana briga i nadzor već da se ovdje radi o maloljetnicima i njihovim porodicama kod kojih ranije, vjerojatno, nije postojala potreba za primjenu takvih socijalnozaštitnih intervencija. Navedeno je u skladu sa smislom i karakterom odgojne mjere pojačana briga i nadzor, za čije uspješno provođenje trebaju postojati i odgovarajući uvjeti, odnosno kriteriji. Pritom se misli na maloljetnike kod kojih nije došlo do intenziviranja i fiksiranja društveno neprihvatljiva ponašanja, kod kojih porodica predstavlja donekle sačuvano jezgro i pomoć u tretmanu, te kod kojih nije u značajnoj mjeri naglašen negativan utjecaj sredine i društva.

U kontrolnoj grupi, na kraju prve godine tretmana, prvi kvazikanonički faktor u prostoru socijalnozaštitnih intervencija definirali smo kao rjeđe poduzimanje "težih i složenijih" socijalnozaštitnih intervencija prema maloljetniku. Ovdje su najizraženije — mada ne značajno — 3 varijable: stacionarna i ambulatna opservacija te smještaj u zavod ili dječji dom, dok su drugi indikatori socijalnozaštitnih intervencija od znatno manjeg utjecaja. Proizlazi, dakle, da se kod maloljetnika koji nisu bili upućeni na

opservaciju niti smješteni u zavod ili dječji dom postiže osrednji uspjeh, kao i da se provođenje mjere uglavnom nastavlja, odnosno da se postiže određeni uspjeh, ali sporije.

Drugi kvazikanonički faktor u prostoru socijalnozaštitnih intervencija u kontrolnoj grupi na kraju prve godine tretmana prilično odgovara kvazikanoničkom faktoru izoliranom u prvoj godini za eksperimentalnu grupu. Stoga bi slijedilo da se postiže određena uspješnost mjere i da je više obustava mjere kod maloljetnika kod kojih prije izricanja odgojne mjere nisu bile poduzimane socijalnozaštitne intervencije. Međutim, na temelju takve strukture faktora teško je donositi preciznije i pouzdanije zaključke.

Kvazikanonički faktor u prostoru socijalnozaštitnih intervencija za eksperimentalnu grupu na kraju druge godine tretmana ponovno upućuje na slične indikatore kao i ranije, pa bismo taj faktor, također, mogli definirati kao odsutnost socijalnozaštitnih intervencija prema maloljetniku i njegovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor. Rezultati, naime, ukazuju na uspješnost tretmana u onim slučajevima kada prema maloljetniku i njegovoj porodici ranije, uglavnom, nisu bile poduzimane intervencije službe socijalne zaštite.

U kontrolnoj grupi, na kraju druge godine tretmana u prostoru socijalnozaštitnih intervencija, nailazimo na situaciju vrlo sličnu prethodnoj. Karakteristično je da sve varijable imaju tendenciju ka gornjim vrijednostima. Dakle, uspješnost tretmana je u vezi s izostankom socijalnozaštitnih intervencija prema maloljetniku i njegovoj porodici prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor. Međutim, u toj grupi ispitnika odluka suda o ukidanju odgoj-

ne mjere nije značajno zastupljena, iako je mjera procijenjena kao uspješna i dobro je prihvaćanje voditelja od strane maloljetnika. Stoga je moguće pretpostaviti da su za odluku suda bili od većeg značenja neki drugi faktori.

4. ZAKLJUČAK

Na osnovi dobivenih rezultata bilo bi moguće zaključiti da se eksperimentalna i kontrolna grupa naših ispitanika značajnije ne razlikuju. Naročito u prostoru socijalnozaštitnih intervencija dobili smo, uglavnom, slične rezultate za sva četiri razmatrana bloka. Iz rezultata proizlazi da socijalnozaštitne intervencije koje su poduzimane prema maloljetnicima i njihovim porodicama prije izricanja odgojne mjere pojačana briga i nadzor nemaju značajniji doprinos uspjehu tretmana, dapače, njihovo odsustvo češće doprinosi uspješnosti te odgojne mjere. Bolji rezultati postižu se kada je maloljetnik na vrijeme otkriven, odnosno kada je prema njemu pravodobno poduzeta adekvatna mjera. Veći je uspjeh kod onih maloljetnika kod kojih poremećaj u ponašanju nije dužeg trajanja i većeg intenziteta, pa i nije bilo potrebno poduzimati socijalnozaštitne intervencije prema njima, kao ni prema njihovim porodicama, dakle, kada je i porodična situacija povolj-

nija. Međutim, u prostoru efikasnosti tretmana nailazimo na određene razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe. Naime, za eksperimentalnu grupu i u prvoj i u drugoj godini tretmana karakteristična je veća uspješnost tretmana u odnosu na kontrolnu grupu. Također u eksperimentalnoj grupi u obje vremenske točke nalazimo povoljniju i "čišću" situaciju nego u kontrolnoj grupi, naročito nakon prve godine tretmana, gdje nailazimo na, donekle, različite indikatore procjene uspješnosti mjere.

Na osnovi takvih rezultata mogli bismo zaključiti da je bolja uspješnost tretmana u eksperimentalnoj grupi manje posljedica ranije poduzetih socijalnozaštitnih intervencija a više je rezultat tretmana koji je proveden po programu donesenom i evaluiranom na razini suda.

Ima li se, pak, u vidu napomena da je ovdje riječ o istraživanju koje je segmentalnog karaktera, te da se radi o relativnoj parcijalizaciji problema, objektivno je otežano artikulirati precizniji zaključak. Stoga su i formulacije iskazane kod interpretacije rezultata i u ovom zaključku globalno pod znakom pitanja, te ih se daljnijom praksom i istraživačkim izučavanjima preporuča provjeravati, čemu prezentirano u ovom radu može predstavljati valjan povod.

LITERATURA

1. ENCIKLOPEDIJSKI RJEČNIK PEDAGOGIJE, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
2. MARX, K.: Kapital, Kultura, Zagreb, 1947.
3. PETRAN, DJ.: Informacija o izvršenju odgojne mjere pojačana briga i nadzor u 1986. godini, Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb, 1987.
4. PONSIOCU, J.A.: General Theory of Social Welfare Policy, Gravenhage, 1962.
5. PUSIĆ, E.: Socijalna zaštita u SRH, JUMENA, Zagreb, 1984.
6. SINGER, M. i dr.: Porodične prilike maloljetnih delinkvenata u SRH u relaciji sa socijalnozaštitnim intervencijama, SRCE, Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb, 1986.

7. SKABERNE, B., VODOPIVEC, K.: Istraživanje pojačanog nadzora organa starateljstva, Republički zavod za socijalni rad SRH, Krapinske Toplice, 1969.
8. STROUP, H.W.: Social Work an Introduction to the Filed, American Book Company, New York, 1954.
9. UJEVIĆ, H., BUJANOVIĆ, R., JAMBROVIĆ, Z.: Analiza primjene Zakona o braku i porodičnim odnosima u SRH, Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb, 1986, u tisku.

**RELATIONS BETWEEN SOCIAL WELFARE INTERVENTIONS TOWARD
JUVENILE DELINQUENTS UNDER PROBATION
AND PROBATION EFFECTIVNESS**

Summary

There were analysed two groups of variables in order to find out the relations between social welfare interventions undertaken before putting the delinquent under probation and the level of probation effectiveness. The sample were 153 juvenile delinquents under probation ordered by Zagreb Court in the period 1st October 1982. to 15th January 1985. Delinquents were randomised in two groups — experimental group (probation program was performed by Court) and the control group (probation program was performed by center for social work).

The results show that between experimental and control group there are not significant statistical differences in the social welfare interventions undertaken before probation.

Better probation effectiveness found in experimental group can be related to probation program, specially in the first and second year of its performance, designed, performed and evaluated by Court.